Fosterland, familj och föräldraföreningar: moralisk mobilisering och myndighetsmisstro i dagens Ryssland

Abstract: Fatherland, Family and Parental Organizations: Moral Mobilization and Distrust of the State Administration in Contemporary Russia

Since the mid-2000s, concerns about family have become instrumental in a general ideological shift toward conservative values and patriotism. Symptomatic of this development has been the so-called Parents' Movement – growing grassroots mobilization ostensibly defending traditional Russian family values against Western moral "pollutants". The catalyst and primary target of the Movement is an ongoing adaptation of the state system of child protection towards the UN Convention of the Rights of the Child (CRC). Orthodox ultranationalist initiators of the protests portray the Convention as a conspiratorial Western strategy to eliminate Russian »tradition« by targeting its presumed core, the family. However, the popular appeal of the campaign also rests in widespread distrust in the Russian state administration, which is assumed to misuse the CRC to aggravate corruption and authority abuse. These different locations of responsibility – "our" bureaucrats versus "their" hostile imperialism – are merged into (mis)representations of Western (in particular Scandinavian) systems of child protection representing a dystopian Russian future. The article discusses the implications of this merging for the public impact of the movement.

Keywords: nationalism, national identity, global governance, human rights, child rights, social movements, civil society, Russia

**Tova
Höjdestrand**
Fil.dr., Sociologiska
institutionen,
Lunds universitet,
tova.hojde-
strand@soc.lu.se

24 oktober 2012 river nioårige Robert Rantala inför ett uppbåd av filmande journalister sönder sitt finska pass utanför det finska konsulatet i S:t Petersburg. Frammanad av sin mamma och uppmuntrad av ett tjugotal demonstranter deklarerar han att Finland har förbrutit sig mot hans och hans föräldrars rättigheter, och att han fortsättningsvis kommer att tjäna Ryssland, det land där han »får vara fri». Med orden: »Det här är för mamma, det här är för pappa, det här är för mig, det här är för alla barn» sliter han

demonstrativt ut sidorna en efter en, och kastar sedan iväg återstoden av passet i en vattenpöl (Piter.tv 2012).

Detta är inte den första demonstrationen av sitt slag den hösten, men tveklöst den mest uppmärksammade. Rantalas bjöds in av Fackföreningen för ryska medborgare, en relativt nytillkommen gruppering inom Föräldrarörelsen (*roditelskoe dvizjenie*). Den senare är en gräsrotsmobilisering med patriotism, moralisk upprustning och familjevärderingar som övergripande mål. Under sin drygt femåriga existens har den rönt framgångar inte bara genom ett snabbt växande antal anhängare, utan även genom ett ökat gehör från etablerat politiskt håll. Inte minst har man blivit bra på PR och massmedial uppmärksamhet, varför TV-inslaget från detta välregisserade framträdande snabbt sprids över hela Ryssland. Under kommande månader arrangerar Föräldrarörelsen och ett par andra grupper ett tiotal liknande manifestationer utanför utländska beskickningar i Moskva och S:t Petersburg, främst de finska men även norska och amerikanska.¹ Den omedelbara anledningen var den finska socialtjänstens beslut en månad tidigare att omhänderta ryska medborgaren Natalia Zavgorodnajas fyra barn, men det hela hade föregåtts av en över två år lång rysk mediebevakning av påstådda rättsövergrepp mot ryska immigranter av utländska sociala myndigheter. Rantalas uppdykande var en solidaritetshandling av stort propagandistiskt värde, för Robert var redan, sin späda ålder till trots, en kändis i dessa sammanhang. Två år tidigare blev han förstasidesstoff i ryska massmedier på grund av ett ingripande av socialtjänsten i Åbo, vilket precis som i fallet Zavgorodnaja föranleddes av misstankar om fysiskt våld. Robert placerades tillfälligt på barnhem men rymde hem igen, och även om de finska myndigheterna så småningom lade ner fallet så valde familjen därefter att flytta tillbaka till S:t Petersburg.

Den här artikeln tar inte ställning till legitimiteten i nämnda sociala myndigheters ingripanden – på grund av tystnadsplikten får vi aldrig höra deras version. I stället fokuserar den på demonstrationerna och deras övergripande motiv. Deras upprördhet och initiativkraft sporrades nämligen inte bara av medkänsla för lidande landsmän i diasporan, utan handlade lika mycket om vad

1. Andra demonstrerande grupper knutna till Föräldrarörelsen var Associationen för föräldrars kommittéer och samfund, Ryska mödrar och Tidens essens. Manifestationer utfördes också av Zjirinoviskijs parti LDPR och av Det unga gardet, en ungdomsorganisation knuten till maktpartiet Enade Ryssland. De senare brukar inte omtalas som inkluderade i rörelsen eftersom densamma definierar sig som partipolitiskt neutral, men de deltar ibland som goda allierade i offentliga manifestationer.

Roberts och de andra utlandsryska barnens öde förutspådde om en omedelbar rysk framtid. Demonstrationsplakaten skanderade inte bara varningar som »Bort med tassarna från våra barn», utan uppvisade framför allt slogans med olika sammansättningar av ordet »juvenil»: »Vi ska stoppa det juvenila löpande bandet» och »Nej till *juvenalnaja justitsija*». Det sistnämnda är en direktöversättning av engelskans Juvenile Justice (en benämning jag här behåller i brist på svensk motsvarighet) och syftar på Familjerörelsens mest centrala stridsfråga: en pågående reformering av de statliga systemen för skydd av barn och unga i linje med internationella avtal om barns rättigheter. Precis som konservativa profamiljsrörelser i andra länder kämpar man även mot homosexualitet, femininism, aborter och andra uttryck för den västerländska modernitetens föregivna förfall, men det är i och med JuJu, som man föraktfullt kallar reformpaketet, och implementeringen av FN:s Barnkonvention som en tidigare relativt begränsad socialkonservativ opposition har förvandlats till en massrörelse.

Man kan fråga sig varför föräldraaktivisterna valde att protestera mot en inhemsk reform utanför ett utländskt konsulat. En enkel förklaring vore att västfientligheten utgör en bekväm inramning för politiskt obekvämt kritik mot den egna statsapparaten. Motståndet mot JuJu har uppstått i en tid när utrymmet för kritiska röster och protester begränsats avsevärt, samtidigt som den politiska ledningen intagit en alltmer självsäkert nationalistisk hållning till framför allt västvärlden. Vill man få politikernas och massmediernas gehör är en politiskt korrekt patriotism därför praktisk, om så inte en absolut förutsättning.

Syftet med den här artikeln är dock att visa att Föräldrarörelsen inte kombinerar sin aversion mot västvärlden med myndighetskritik som en strategisk anpassning, utan att båda dragen är integrerade i rörelsens ideologi. Juvenile Justice ses alltså som kulmen både på västvärldens tusenåriga krigföring mot Ryssland och på de egna myndigheternas maktmissbruk. Jag kommer här att visa hur själva sammansmältningen återspeglas i rörelsens retorik, struktur och arbetsformer, och diskuterar också implikationerna för JuJu-motståndets genomslag hos allmänhet och berörda politiker.

Som socialantropolog är min utgångspunkt att självbilder och ideal artikuleras genom kontraster, och att antiteserna »Väst» respektive »ryska myndigheter» därför formar de föreställningar om en föregivet autentisk ryskhet och en traditionell moral som rörelsen arbetar för både i samhället i stort och inom sina egna

grupper. Med kultursociologen Johan Asplunds (1979) ord skulle man kunna tala om dem som tankefigurer; långvariga men komplexa och ambivalenta mönster från vilka mer tillfälliga och föränderliga diskurser tar sin utgångspunkt. »Väst» förstått som modernitet och civilisation associeras av vissa ryssar till upplysning och människovärde, medan nationalister istället betonar moraliskt degenererad materialism i motsats till en österländskt färgad andlighet och autenticitet. Makten, *vlast*, refererar oftast till den avskydda statsbyråkratin och dess ineffektiva och korrupta *tjinniki* (ämbetsmän), men kan även avse en god men hårdför tsar som ska skydda folket både mot yttre fiender och mot byråkraterna. (Ungefär så framställs Putin av föräldraaktivister, även om meningarna går isär om hur duperad av sin egen administration han egentligen är.) Tankefigurer kan också kombineras i de relativt systematiska och artikulerade tankegångar som diskurser utgör; således skulle en rysk liberal beskriva makten som »bysantinsk byråkrati» medan nationalistiska föräldraaktivister, som jag kommer att visa, inlemmar samma statsapparat i ett narrativ om global styrning och västerländsk infiltration.

Ett åskådliggörande av dessa aspekter av Föräldrarörelsens budskap förutsätter en förklaring även av dess uppkomst och struktur, samt om det samhällsklimat inom vilket den växt fram. Efter en inledande kommentar om metod kommer jag därför först att beskriva rörelsens ursprung och kontextualisera den i relation dels till ett ryskt förflutet och en globaliserad nutid. Jag redogör sedan för det postsovjietiska civilsamhället och de förändrade villkor för medborgaraktivism som skett under Putins (och, till namnet, Medvedevs) år vid makten, samt för den större våg av gräsrotsprotester under det senare decenniet som Föräldrarörelsen är en del av. Här tas även rörelsens struktur och arbetsformer upp, varefter jag beskriver dess agenda och kampanjen mot Juvenile Justice, först med fokus på dess extremnationalistiska yttringar och sedan på dess kritik mot de ryska myndigheterna. Slutligen försöker jag reda ut det något komplicerade händelseförlopp som slutligen kulminerade vid det finska konsulatet i oktober 2012.

Fält och metod

»Föräldrarörelsen» är ett emiskt begrepp som aktivister rutinmässigt använder utan närmare preciseringar. Beroende på sammanhang kan det syfta både på en trängre krets av ortodoxa nationalistiska grupper och på i princip alla som tagit ställning emot JuJu.

Mitt material kommer huvudsakligen från webbkällor och har avgränsats med hänsyn till hur grupper presenterar sina mål och aktiviteter, och även i vilken mån de involverar sig i ett gemensamt kommunikations- och informationsflöde.² Hittills har jag räknat ihop cirka 300 relevanta grupper som existerar även offline, med förbehåll för att detta är ett flyktigt fält: vissa organisationer är stabila och alltid synliga, nya tillkommer men förefaller somna av efter en viss tid, ytterligare andra förekommer som namn i otaliga petitioner men förevisar ingen övrig verksamhet. Därtill kommer en svåröverskådlig svärm av olika slags onlinegemenskaper. Jag har utgått från två centrala webbsajter som jag sedan mars 2012 följt dagligen. *Russkaja narodnaja linija* (Ryska folklinjen) är en allmän patriotisk, ortodox och monarkistisk nyhets- och debattplattform med god bevakning av rörelsens frågor och aktiviteter (den drivs av en av dess veteraner). *Juvenalnaja justitsija – my protiv!* (Juvenile Justice – vi är emot!) är, som namnet anger en protestsajt och har en mycket aktiv grupp på Vkontakte, en rysk motsvarighet till Facebook.³ Utifrån dessa har jag grävt vidare efter personer, grupper, händelser och sakfrågor både i vanliga nyhetsarkiv (framför allt Integrum) och i de patriotiska och konservativa sektorer av nätbaserad massmedia som tenderar att frekventeras av rörelsens aktivister.

Därtill har jag intervjuat ett dussin ledare och aktivister inom rörelsen i S:t Petersburg och Moskva i maj och oktober 2012. Av etiska skäl avstår jag från att uppge deras namn och organisationsstillhörighet. Redan vid intervjutillfällena var det tydligt att de flesta positionerade mig som fiende med uppgift att framställa dem i negativ dager (många andra som jag kontaktade svarade aldrig eller avböjde intervjuer). Ett par av dem nämnde också att andra aktivister kritiserat deras samtycke till en intervju. När jag i augusti 2014, mitt under den eskalerande krisen i Ukraina, lägger sista handen vid den här texten lär vår kontakt knappast ha blivit mindre komprometterande för dem, och jag avstår därför från att blottlägga deras namn för internets sökfunktioner. Jag är bara djupt tacksam över att de trots allt ville tala med mig.

2. Med detta avses vilka frågor de engagerar sig i, vilka dokument de lägger upp, vilka petitioner och namninsamlingar de skriver under, vilka konferenser och andra gemensamma offlineaktiviteter de deltar i, samt hur de länkar och refererar till varandra på hemsidor och i sociala nätverk.

3. Tillgängliga på www.rusline.ru respektive <http://juvenilejustice.ru/> och <http://vk.com/club15118426>, samtliga senast besökta 15 augusti 2014.

Idén om en »traditionell moral»: sovjetiska rötter och global inspiration

Som massrörelse är Föräldrarörelsen drygt fem år gammal, men dess inspirationskällor ligger både längre tillbaka i tiden och längre utåt i världen. Dels har den vidareutvecklat en värdekonservativ och modernitetskritisk diskurs som redan under den sovjetiska epoken förlade ansvaret för inhemska sociala problem till destruktivt kulturellt inflytande från Väst. Inte minst gäller detta sjunkande födslotal, ett problem som redan på 1980-talet av många experter och intellektuella reducerades till sexuell lössläpphet och upplösandet av traditionella könsroller (Attwood 1990; Rivkin-Fish 2010). Demografisk kris har förblivit en stor fråga både i samhällsdebatten i stort och för den konservativa opposition i vilken Föräldrarörelsen har sitt ursprung. Den senare började som ett hästskt korståg mot sexualiserade massmedier och sexualundervisning under sent 1990-tal. Kampanjen fördes huvudsakligen i massmedia av ett antal präster och ortodoxa akademiker, men gav även upphov till en växande skara konservativa föräldraföreningar.

Samtidigt ingår rörelsen i ett globalt flöde av socialkonservativ profamiljsaktivism som ursprungligen uppstod i USA på 1980-talet men som numer etablerats över hela världen, inte minst i Östeuropa. Det är svårt att exakt fastställa hur avgörande amerikansk kristen högerfundamentalism har varit för framväxten av just den ryska rörelsen – den ryske sexologen Igor Kon hävdar exempelvis att 1990-talets kampanj mot sexundervisning initierades av amerikanska missionärer, ett antagande som stöds av de slående likheterna mellan den ryska »profamiljismen» och dess amerikanska motsvarigheter (Kon 1999: 214). Utöver den förras starka betoning på Juvenile Justice är den enda markanta skillnaden att Antikrist för amerikanerna representeras av kommunismen och för de sovjetnostalgiska ryssarna av kapitalism och neoliberalism. Kons tes motsägs å andra sidan av att en moralkonservativ inhemsk retorik existerade redan före missionärernas inträde, och även av att rörelser av detta slag alltid, oavsett sitt egentliga ursprung, tenderar att låna element från varandra. I det outtömliga utbud som internet numer erbjuder dominerar amerikanska källor helt enkelt för att de är äldst och bjuder på störst mängder tillgänglig text, till yttermera visso på engelska, den »globala byns» *lingua franca*.

Makten och den tredje sektorn: nya finansiärer, nya syften

Kampanjen mot sexualundervisning riktade sig inte bara mot samtidens osedlighet som sådan, utan framför allt mot dess påstådda marknadsförare: internationella organ som International Planned Parenthood Federation samt av dessa finansierade ryska NGO:er engagerade i mänskliga rättigheter, genusfrågor och reproduktiv hälsa. Ryska makthavare är mindre framträdande i denna retorik men kritiserar emellanåt för att understödja de civila organisationernas verksamhet. Kritikerna hade inte fel i sak: sådana organisationer har förvisso haft ett visst inflytande på rysk policy under den postsocialistiska perioden. De upprättades med det explicita syftet att utveckla ett civilt samhälle av västerländskt snitt, och utvecklades ofta till professionella och kompetenta expertorganisationer som ofta samarbetade med myndigheterna i olika sociala frågor (Stuvøy 2011). Av samma skäl blev deras folkliga förankring lidande, och i mångas ögon påminde de bara om forna tiders nomenklatura – en avskild elit med resurser och kontakter otillgängliga för alla andra (Hemment 2004). Extrema nationalisterna vidarearbetade detta till ett narrativ om en köpt västlig femtekolonn i full färd med att infiltrera Ryssland och dess korrupta statsadministration med antiryska värderingar (en åsikt som numera delas även av Kreml).

Den moralkonservativa agendan var under 1990-talet relativt marginaliserad, men under Putins så kallade styrda demokrati har regimen plockat upp dess slagord »patriotism», »tradition», »ortodoxi», »moral» och »familjevärderingar» och förvandlat dem till ett slags officiell nationell värdegrund (jag tvekar att skriva »ideologi» eftersom Putinadministrationen brukar tillskrivas en kronisk avsaknad av en dylik). Familjen blev högsta prioritet år 2006, när Putin i sitt årliga tal till nationen annonserade en ny demografisk politik och en rad pronatalistiska initiativ, exempelvis de extra förmåner för flerbarnsmödrar som benämns »moderskapskapitalet» (Rotkirch, Temkina & Zdravomyslova 2007; Rivkin-Fish 2010). Familj och barn är centrala även för den satsning på den civila sektorn som skett under samma period. Medan Jeltsins administration varken uppmuntrade eller motverkade medborgerliga initiativ har Putin alltid förordat byggandet av ett civilsamhälle, dock med förbehållet att detta istället för att främja särintressen bör bidra till att skapa enhet runt gemensamma nationella målsättningar (Henderson 2011). Det västerländska inflytandet i den icke-statliga sek-

torn har samtidigt reducerats kraftigt, både genom hårdare ryska regleringar och för att utländska finansiärer själva fasat ut sitt bistånd på grund av den förbättrade ryska ekonomin. Istället har statliga och privata ryska finansieringsformer utvecklats som prioriterar välgörenhet och kultur- och traditionsbevarande aktiviteter, i synnerhet med inriktning på familj och barn (ibid.).

En rad ryska organisationer, till namnet icke-statliga men med starka förankringar i makteliten, arbetar precis som Föräldrarörelsen för främjandet av patriotism, moraliskt uppvaknande och familjevärderingar. Kända namn är bland andra Vladimir Jakunin, chef för de ryska järnvägarna, och hans hustru Natalia, vilka har täta kontakter med World Congress of Families (WCF), en internationell konservativ profamiljsorganisation med säte i USA. Paret Jakunin framställs ibland i massmedia som motorn i Rysslands nykonservativa våg, varför man menar att amerikanska högerfundamentaliser egentligen ligger bakom Rysslands ökända förbud mot homosexuell propaganda (Morn 2013; Federman 2014). Detta är dock en sanning med modifikation. Dessa ryska organisationer har inte drivit just den här frågan offentligt tidigare, och de avviker generellt inte från Kremls linje där den faktiskt inte ägnats något större intresse förrän våren 2013 (vilket jag återkommer till).

Den nya vågen av gräsrotsaktivism och Föräldrarörelsen

På längre avstånd från maktens centrum har däremot Föräldrarörelsen och andra småskaliga moraliska förkämpar under snart ett decennium krävt förbud mot homosexuell propaganda, vilket också införts lokalt på flera håll sedan 2006. Föräldrarörelsen representerar också en helt annan typ av medborgerligt engagemang än WCF:s partners. Den ingår i en heterogen våg av gräsrotsaktivism som uppstått under 2000-talets senare del. En förklaring till denna utveckling är att internet förbättrat möjligheterna till mobilisering i stor skala, men enligt Chebankova (2013) är orsaken snarare en kombination av förbättrad levnadsstandard och ökande politisk repression. Stommen i de nya rörelserna utgörs av en ny utbildad »protomedelklass» som är lika utled på korruption och maktmissbruk som den är medveten om sin utsatthet i en instabil ekonomi, och denna nya kategori är både kapabel och villig att ställa kollektiva krav.

De mest kända nya rörelserna är uttryckligen systemkritiska och har uppstått i protest mot valfusk, miljöförstöring, bostadsproblem och andra sociala och politiska misshälligheter (Jacobsen & Saxonberg 2013; Chebankova 2013). Mindre akademisk uppmärksamhet har riktats mot konservativa och nationalistiska gräsrotsgrupper, vilka trots en avvisande hållning till liberala former av representativ demokrati ändå drivs av en djup misstänksamhet mot staten, av ett starkt rättspatos och av en vilja till deltagande i offentliga beslutsprocesser. Den främsta skillnaden ligger i hur ansvaret för statsapparantens ruttenhet lokaliserar: medan systemkritiska rörelser hänvisar till det auktoritära styret i sig, så skyller nationalisterna hellre på västerländsk infiltration av rysk inrikespolitik.

De nya gräsrotsorganisationerna har oftast uppstått i samband med spontana protester mot något konkret problem, varefter vissa aktivister beslutat sig för att konsolidera motståndet genom att bilda en organisation. Föräldrarörelsens grupper avviker inte nämnvärt från den principen – många bildades i protest mot lokala projekt som involverade sexualupplysning för ungdomar, medan man på senare år i första hand har riktat in sig på familjepolitik. Sitt oberoende från kyrkan till trots odlar rörelsen nära samarbeten med flera av dess mest konservativa företrädare och kan som helhet betraktas som en av flera reaktionära lobbygrupper. Oftast heter rörelsens organisationer bara »Föräldrakommittén» eller »Föräldrauppropet», om inte politiskt korrekta slagord kombineras till beteckningar som »Kärlek, familj, fosterland» eller »Till försvar för livet samt andliga och moraliska värden». Som är fallet med all nutida gräsrotsaktivism, så är både gruppernas och rörelsens storlek svåra att uppskatta eftersom antalet följare på olika sociala medier inte säger något om graden av engagemang i övrigt. Från mitten av 2000-talet har dock antalet konservativa föräldraföreningar i hela landet vuxit från ett knappt dussin till flera hundra, utöver alla cyberbaserade sammanslutningar och sociala nätverk. Internet är en integrerad del av själva rörelsens uppbyggnad, och webbaserade konsulttjänster, webinarier och andra former av elektronisk kommunikation har från början varit avgörande för dess förutsättningar att överbrygga Rysslands väldiga geografiska avstånd.

Rörelsens omfång är svåröverskådligt också för att övervakningen av medborgerliga organisationer i Ryssland först och främst gäller deras pengar. En organisation behöver bara registrera sig officiellt om ekonomisk verksamhet förekommer; annars räcker

det med att fastställa stadgar på ett konstituerande möte. Enligt några av mina respondenter avstår de flesta föräldragrupper från registrering,⁴ vilket innebär att de heller inte kan få extern finansiering. En orsak är att pengar oftast inte behövs. Den huvudsakliga verksamheten, opinionsbildning och bevakning av statliga policyprocesser, kräver endast tid, en hemsida och, i förekommande fall, ett demonstrationstillstånd, vilket föräldraaktivister sällan har problem att utverka. Inte heller behövs extern finansiering för familjevänliga fritidsaktiviteter eller den »gräsrotsvälgörenhet» som många idkar i form av spontana insamlingar av kläder, leksaker, och annat till familjer med omedelbara behov.

Mina respondenter underströk också att de flesta grupper medvetet försöker undvika statlig övervakning och beroendeförhållanden till sponsorer. Principer som autonomi och okorrumpbarhet är betydligt viktigare för ens renommé både hos allmänheten och bland makthavare, även om denna självständighet är förhandlingsbar om man exempelvis vill utöka sin sociala verksamhet och därför behöver sponsorer. Av frekventa diskussioner på olika webbforum framgår också att åsikterna inom rörelsen varierar om hur öppen man bör vara för närmare samarbete med myndigheterna, exempelvis genom deltagande i olika typer av medborgarkommissioner. Moralisk integritet vägs mot ett slags socialt ansvar; för att konstruktivt få fram sitt budskap måste man ta risken att låta sig själv korrumpas.⁵ Rörelsen är också mycket tydlig med att man inte vill avskaffa det politiska systemet som sådant, utan bara på ett civiliserat sätt rätta till många av dess avigsidor. Med social stabilitet som honnörssord distanserar man sig därför både från våldsbenägen nationalistisk extremism och, i synnerhet, från liberalt anstrukna protesterörelser, vilka ses som västerländska försök att precis som redan skett i flera grannländer provocera fram »färgrevolutioner» och därmed socialt och politiskt kaos.

Juvenile Justice och Barnkonventionen: hotet mot den ryska traditionen

Under 2000-talets andra hälft tog motståndet mot JuJu över frågan om sexualundervisning och blev drivande för rörelsens fort-

4. Detta bekräftas av Justitieministeriets register över icke-statliga organisationer, där ytterst få av mig identifierade föräldragrupper återfinns (se <http://unro.minjust.ru/NKO.aspx>, senast besökt 15 augusti 2014).

5. För ett exempel, se http://ruskline.ru/news_rl/2012/12/28/davajte_pogovorim_o_glavnom (senast besökt 15 augusti 2014).

satta framväxt. Terminologin är dock något förvirrande, för protesterna berör i ytterst liten grad det projekt som ursprungligen bar namnet Juvenile Justice. Det senare initierades i slutet av 1990-talet med syftet att reformera straffväsendet för minderåriga i linje med FN:s Barnkonvention. Ryska statstjänstemän och experter från NGO:er utarbetade tillsammans med några västerländska biståndsorgan ett program för prevention, vård och rehabilitering av kriminell ungdom. Tanken var att integrera ett nytt system av ungdomsdomstolar med det dittills ganska spretiga utbudet av barn- och ungdomsvårdande myndigheter (se CIDA 2009; Komarnitskij 2010). Separata domstolssystem motstrider dock konstitutionen, varför Duman år 2002 i en första läsning avvisade det lagförslag om ungdomsdomstolar som skulle bereda vägen för det nya systemet.⁶ Så småningom övergavs planerna helt på ett enhetligt system för ungdomsvård och barnskydd, men flera regionala pilotprojekt finns kvar och har, enligt uppgift, haft en gynnsam inverkan på återfallsfrekvensen bland unga kriminella (CIDA 2009; Komarnitskij 2010). Andra aspekter har återuppstått i en lång rad separata lagförslag under de senaste sex-sju åren. Med hänvisning till Barnkonventionen har man bland annat utökat den sociala barn- och ungdomsvårdens legala befogenheter, upprättat en federal barnombudsmannamyndighet och utökat barns legala skydd mot vanvård och misshandel. Föräldrarörelsen refererar till hela denna reformvåg som Juvenile Justice, och inkluderar dessutom lagar och policyer med mindre tydlig anknytning till Barnkonventionen som hälsovårdsregister eller försämringar av skolornas läroplaner.

De första protesterna kom 2006 från samma klick av ortodoxa nationalistiska akademiker som tio år tidigare anförde korståget mot sexualundervisning. Kampanjen inleddes med en serie debattartiklar på konservativa ortodoxa webbsajter och inlägg på ett oräkneligt antal kyrkliga och/eller nationalistiska konferenser (Medvedeva & Sjisjova 2006a, 2006b, 2006c; Sjisjova 2006), varefter andra konservativa debattörer snart plockade upp temat. Existerande föräldraföreningar bytte gradvis ut frågan om sexualundervisning mot Juvenile Justice och snart bildades allt fler nya grupper över hela landet. Det nya inslaget på agendan kan i sig ha bidragit till den konservativa gräsrotsoppositionens snabba tillväxt – kampen mot sexualundervisning hade man i praktiken

6. Innan ett lagförslag slutgiltigt antas måste det passera tre »läsningar» i Duman, mellan vilka det skickas tillbaka till sina författare för korrigeringar och revideringar.

redan vunnit eftersom dylika projekt numer fått stora problem med finansiering. Framför allt initierades dock kampanjen mot JuJu ungefär samtidigt som det generella uppsvinget för gräsrotsmobiliseringar tog sin början, och bör främst ses som ett konservativt uttryck för samma vilja till socialt engagemang.

Reformernas eventuella betydelse för de socialt utsatta har aldrig varit centrala för Föräldrarörelsen, som är mer oroad över hur de kan skada normalt fungerande familjer och, i ett bredare perspektiv, rysk tradition och moral. Under kampanjens första fyra år debatterades främst Barnkonventionen som sådan, medan implikationerna av stärkta befogenheter åt de ryska sociala myndigheterna blev mer centrala runt år 2010. Vad gäller barns rättigheter så delar rörelsen i huvudsak den kritik som framlagts på andra håll i världen ända sedan konventionen utarbetades (se Schabas 1996). Man menar att barn garanteras rättigheter som de inte är mogna för, och som därför definitionsmässigt motstrider föräldrars rätt att uppföstra sin avkomma. Istället förs deras auktoritet över till staten, vars resulterande befogenheter att intervensera kränker de mänskliga rättigheternas garanti för privatlivets helgd. Precis som andra icke-västerländska kritiker betonar de ryska också kulturimperialism och nationell särart. Själva idén om barns rättigheter grundas i en specifikt västerländsk individualism, och stater med avvikande kulturella traditioner kan inte avvisa konventionen utan att drabbas av sanktioner från den mäktigare västvärlden beträffande bistånd eller ekonomiska avtal. Tilläggas kan att många forskare delar åsikten om detta västerländska bias, inte bara med avseende på dess brist på samstämmighet med lokala traditioner, utan även för att själva idén om barns rättigheter är svår att ta till sig i länder där mänskliga rättigheter inte är en självklarhet ens för vuxna (Harris-Short 2003; Brown 2001).

Föräldrarörelsens invändningar handlar dock i första hand om tolkningsföreträde. Vissa konservativt godtagbara punkter i Barnkonventionen används exempelvis när man driver egna frågor. Krav på censur av massmedia, obligatorisk religionsundervisning, och förbud mot sexualundervisning samt homosexuell »propaganda» legitimeras med barnets rätt till en familj, kunskap om sitt kulturella arv eller skydd från psykiskt våld. De »juvenila» förespråkarna anses dock använda konventionen för att främja globaliseringen av västerländsk omoral på den ryska traditionens bekostnad. Exempelvis ser förkämpar för barns rättigheter inte aborter och sexuella skildringar i massmedia som våld, medan en

örfil eller en rejäl utskällning kriminaliseras som grava kränkningar.

Ett vanligt, om än inte allenarådande, element i Föräldrarörelsens retorik är att även införliva Barnkonventionen i ett klassiskt konspirationsnarrativ, en till synes oundviklig pendang till extremnationalistiska yttringar i allmänhet och de ryska i synnerhet (se Ortmann & Heathershaw 2012). De sexualiserade varianter som cirkulerar inom den moralkonservativa oppositionen har bytt ut den förut obligatoriska judiska konspirationen mot en obskyr sammanslutning av homosexuella och/eller liberaler, vilka påstås ha rötter i satanism, rosenkreuzianism, nazistisk mysticism och andra ockulta rörelser (Medvedeva & Sjisjova 2001). Via en lång rad internationella organ (FN, EU, WTO, IMF, *et cetera*) och ryska västfinansierade NGO:er vill de underminera rysk tradition och suveränitet med Barnkonventionen som vapen, uppbackade av ett totalitärt övervakningsmaskineri av kristelefoner, barnombudsmän och sociala myndigheter. Lättmanipulerade barn som förvägras »rätten» att spela dataspel eller hänge sig åt sex och droger kan ange sina föräldrar till myndigheterna, som då omhändertar dem för att sedan adoptera bort dem till homosexuella och pedofiliska par i västvärlden. Genom att ställa generationer mot varandra sänker fienden i denna framtidsdystopi viljan att bilda familj radikalt, vilket på sikt leder till social anarki och demografisk utplåning (Medvedeva & Sjisjova 2006c).⁷

Dessa argument illustreras ofta med skräckexempel från västvärlden. De redovisade fallen – alltid utan referenser – gäller allt från skolskjutningar, ungdomsupplopp, föräldrar som stäms inför domstol av sina barn och, framför allt, tvångsomhändertaganden av barn på grund av föräldrars försök att manifestera sin auktoritet. Alla dessa disparata och anonyma fall bildar tillsammans ett slags antivärld, en representation av en dystopisk rysk framtid som redan nu äger rum i ett avlägset och diffust Väst. Det faktum att många av föräldrarna i exemplen är ryska immigranter framhäver ytterligare Rysslands martyrium under en aggressiv och maktfullkomlig västvärld.

Rysk tradition specificeras i denna retorik huvudsakligen när föräldrars rätt till fysisk bestraffning av sina barn kommer på tal. Detta är den i särklass största sakfrågan sedan kampanjens första början, och flera av mina respondenter tog upp den spontant för

7. För andra exempel, se Terechov (2007) och Rjabitjenko (2013b) eller annat av Medvedeva & Sjisjova, vars texter utgör ett slags stilbildande urkunder för hela genren.

att de, som det föreföll, utgick från att jag som svensk höll dem för inbitna barnmisshandlare. Familjen är en avspeglning av både samhället och kyrkan, förklarade de, sociala ordningar som är självskrivet hierarkiska och som till familjen delegerar ansvaret för fostran av barn till socialt kompetenta medborgare. Precis som samhället äger rätt att straffa vuxna som bryter mot dess regler, så måste föräldrars befogenheter innefatta fysisk bestraffning om barn ska lära sig moral och respekt för gränser. Aga ska givetvis vara en sista utväg och utföras med yttersta hänsyn och kärlek, men själva rätten till denna yttersta manifestation av auktoritet är ändå en förutsättning för familjens, och därmed även samhällets, kyrkans och nationens, fortlevnad.

Tradition omfattar också heterosexuallitet och genushierarki, men dessa dygder förefaller vara för självklara för att kräva en närmare motivering. Både feminister och den gryende gayrörelsen har dock en viktig roll i konspirationen som mottagare av västerländskt ekonomiskt stöd och know-how. Några konservativa debattörer gör också stor sak av ett nio år gammalt lagförslag om jämställdhet som år 2012 dammdes av inför en andra läsning i Duman (och som fortfarande inte blivit föremål för omröstning). Kritiken gäller inte förslaget egentliga innehåll så mycket som dess upphovskvinna Jekaterina Lachova, en dumaledamot med ett fläckigt förflutet inte bara som förespråkare för familjeplanering utan även som drivande kraft i det första projektet om Juvenile Justice. Förslaget innehåller också ordet *gender*, vilket för föräldraaktivister utgör ett slags metonym för en totalitär och globaliserad genusedologi med målet att eliminera både naturliga könsskillnader och heterosexuallitet. Kampen mot *gender* förs dock med betydligt större frenesi i Ukraina och Polen, medan frågan i Ryssland – trots frekventa slängar mot västerländskt (och framför allt svenskt) »genusvanvett» – än så länge tveklöst är underordnad JuJu.⁸

Juvenile Justice och det ryska barnskyddet: oro för totalitarism och korruption

Ett mer pragmatiskt argument mot inskränkningar av föräldrars rätt att disciplinera sina barn är att detta ökar statens befogenheter

8. Kampanjen mot »genusteori» förs nu på bred front även i västerländska länder (framför allt är den märkbar i Frankrike) av bland andra Vatikanen och internationella familjsorganisationer (se Case 2011).

att intervensera. Ett exempel är en breddning år 2010 av de legala definitionerna av våld och oaktsamhet mot barn, där straffen skärptes och brottet kom att inbegripa även psykisk misshandel. Kriterierna är nu så otydliga, menar motståndarna, att myndighetsföreträdare nu kan definiera småsaker som en dask på stjärten eller en stund i skamvrån som misshandel. Detta oroar även föräldrar som till skillnad från ortodoxa nationalister inte ser auktoritär hierarki som ett villkor för social ordning, men som ändå vill kunna huta åt sina barn vid behov. Oron för godtyckliga bedömningar gäller även den i Barnkonventionen stipulerade rätten till »en levnadsstandard adekvat nog för [barnets] mentala, andliga, moraliska och sociala utveckling» (artikel 27, Barnkonventionen).

Enligt Föräldrarörelsens debattörer avses här en *västerländsk* standard, vilket få ryska föräldrar kan leva upp till. Därför kommer myndigheterna att kunna intervensera i precis vilken familj som helst, på precis vilka grunder som helst. Korrupta tjänstemän kan idka utpressning mot föräldrar för att inte med något svepskäl ta deras barn, och nygamla möjligheter öppnas upp för politisk förföljelse. Rörelsen bekymrar sig mest för ortodoxa familjers öde i en ateistisk »juvenil» framtid, men andra ryssar tänker i första hand på sovjetiska myndigheters agerande i det förflutna eller på ett par omskrivna fall rätt nyligen, där myndigheterna ska ha använt tvångsomhändertaganden av barn som påtryckningar på politiskt misshagliga aktivister (Zimbovskij 2010; Finjakina 2011). Därför befarar inte bara Föräldrarörelsen att ett förstärkt system för barnskydd ska resultera i en totalitär stat i staten, särskilt om det baseras på principer främmande inte bara för en idealiserad rysk tradition, utan framför allt för en ytterst påtaglig rysk verklighet.

I dessa diskussioner ses inte Barnkonventionen som ett sätt för det globala samfundet att få enstaka länder att förbättra sina system för skydd av barn, utan som ett verktyg för staten att kontrollera föräldrar. Det framgår inte alltid hur debattörerna själva uppfattar konventionens syfte, men säkert är att både de och alla andra utgår från att *staten* tveklöst kommer att missbruka den. Misstänksamheten härrör sig från generella erfarenheter av den statliga byråkratin, men också från det särdeles solkiga rykte som omgärdar den myndighet som ska övervaka socialt svaga familjers och barns behov, *organy opeki i podpetjitelstvo* (ungefär »myndigheten för förmyndarskap»). Den ryska socialhjälpens har inte utvecklat system för förebyggande eller akuta åtgärder, utan bygger fortfarande på den sovjetiska principen med fixerade subsidier till specifika sårbara grupper som familjer med många barn,

ensamma mödrar eller olika kategorier av invalider. Familjer med begynnande eller oförutsedda problem erbjuds därför inte mycket mer än ett tillfälligt omhändertagande av barnen, i väntan på att föräldrarna själva ordnat upp sin situation. Myndigheten ses därför endast som ett kontrollorgan som få föräldrar har anledning att vända sig till frivilligt, och ingripanden sker oftast akut utan att föräldrarna först vidtalas. Ironiskt nog avser reformerna av socialväsendet att åtgärda just dessa misshälligheter, men förtroendekapitalet hos den breda massan är i detta avseende uttömt.

Sedan år 2009 har dessa brister i allt större omfattning blivit föremål för massmedias uppmärksamhet, med ett ökande antal nyhetsrapporter om barn som tagits från sina familjer på så tveksamma grunder som falska anklagelser om misshandel, ostädade bostäder, eller bara ett tomt kylskåp. Föräldrarörelsen var först med att påtala några av dessa fall, varefter media snart anlidade flera av dess debattörer som sakkunniga i frågan. Därmed lyckades man inför en större publik etablera ett samband mellan de påstådda rättsövergreppen och redan genomförda reformer av barnskyddet (se Pavlova 2010; Berezina 2010). Rimligheten i påståendena är svåra att avgöra – rent statistiskt har antalet omhändertaganden per år minskat sedan 2007 (Sjmidt 2012), men siffror säger inget om åtgärdernas legitimitet. Ett fåtal liberala barnrättsaktivister har också gjort uttalanden som i sak bekräftar Föräldrarörelsens analys (Tsvetkova 2013; Smoljanikova 2010).

Ansvariga politiker och policymakare har inte bemött kritiken, utan påpekar bara att reformerna är nödvändiga för att stärka skyddet av barn som utsätts för våld, missbruk och vanskötsel i hemmet. Föräldrarörelsen, å andra sidan, bekymrar sig endast över det stärkta barnskyddets konsekvenser för skötsamma familjer utan sociala problem, och presenterar inte andra lösningar än en generell moralisk upprustning. I slutänden talar kontraenheter helt över huvudet på varandra, utan att någonsin bemöta den andra partens kärnargument – risken för myndighetsmissbruk å ena sidan, och den utbredda förekomsten av sociala problem å den andra.

Fokus på Finland: den »västerländska modellen av JuJu» som nationellt hot

Mycket snart efter de första avslöjandena om ryska rättsövergrepp förflyttades både pressens och rörelsens uppmärksamhet västerut, mot några fall där ryska migranter kommit i konflikt med sina nya

hemländers system för barnskydd. Ämnet var då inte helt nytt – pressen hade sedan 2004 bevakat en långdragen vårdnadstvist i Frankrike, där den ryska skådespelerskan Natalja Zacharova förlorat vårdnaden av sin dotter till en påstått våldsam exmake och sedan i sin frånvaro (och enligt rysk press på falska grunder) dömts för mordbrand mot densamme.⁹ År 2009 blev ämnet åter aktuellt när ryskbördiga Rimma Salonen efter en skilsmässa olagligt förde hem sin sexårige son från Finland till Ryssland, varpå den finske fadern med hjälp av en landsman inom diplomatkåren återbördade både barnet och sig själv – insmugglade i bagageutrymmet på diplomatens bil. Skandalen gällde först överträdelsen av diplomatiska regler, men när Robert Rantalas öde blev förstasidesstoff ett år senare inkluderades fallet Salonen i listan över finska rättsövergrepp mot ryska medborgare. Fallet Rantala blev så omskrivet att den federale barnombudsmannen Pavel Astachov i egen hög person for till Finland för att medla, och uppståndelsen blev inte mindre när två liknande finska fall rapporterades senare samma år. I samtliga fall skulle, enligt rysk press, de finska ingripandena ha legitimerats med falska anklagelser om fysiska övergrepp och farhågor om att mödrarna skulle föra hem barnen till Ryssland.¹⁰

2011 riktades ljuset mot Norge, där ryska Irina Bergseth frändömts en yngre son till en exmake vars släktingar hon misstänkte för sexuella övergrepp, varefter hennes äldre son blev omhändertagen för att hon, enligt egen uppgift, haft modet att ifrågasätta myndigheterna (Fefelov 2013). Samma år återaktualiserades också fallet Zacharova när skådespelerskan vid ett besök i Frankrike greps och, slutligen, fick avtjäna ett par symboliska månader i ryskt fängelse innan hon benådades.

Representationerna av Väst i narrativen förändrades i takt med att det inre hotet konkretiserades. Så länge JuJu föreställdes som del av en diffus framtid var de anonyma, avlägsna och tidlösa. När mardrömmen föreföll att besannas på hemmaplan blev däremot konkreta exempel på samma slags myndighetsmissbruk i Väst förstasidesstoff. Det finns inga rimliga anledningar till varför exempelvis Finland skulle ha börjat behandla immigrerade ryska föräldrar sämre efter just 2009, men före detta år hittar jag inga liknande rapporter ens på Föräldrarörelsens nyhetsplattformar. Man

9. För en summering av fallet, se en transkriberad intervju med Zacharova från radiostationen Echo Moskvys 2011-08-14 (tillgänglig på www.echo.msk.ru/programs/svoiglaza/801313-echo/, senast besökt 15 augusti 2014).

10. För en engelsk sammanfattning av de finska fallen, se Kovalenko (2010).

behövde inte konkretisera en västerländsk »antivärld» förrän Rysslands eget öde fick ansikten och namn, och då blev de ryska mödrarna i Finland passande manifestationer av en lidande och förföljd Moder Ryssland.

Händelseutvecklingen gav Föräldrarörelsens debattörer allt större utrymme i pressen, samtidigt som man knöt involverade föräldrar eller deras företrädare till sig. Zacharova, Inga Rantala, och några andra mödrar har medverkat på rörelsens arrangemang, och Bergseth är nu en av dess mest stridbara aktivister med en egen organisation för ryska mödrar i utlandet. Till rörelsens stab av expertdebattörer har också den finske rättssociologen Johan Bäckman sällat sig, efter att först ha agerat ombud för ett par av de drabbade finska familjerna. Nu är han en av de mest anlitade finlandsexperterna i rysk press, med återkommande avslöjanden om hur Finland, hämndlystet och russofobiskt efter Vinterkriget, systematiskt för bort ryska immigranternas barn till koncentrationsläger i Lappland för att beröva dem deras språk och kulturella arv (Bekman 2010).

Begreppet Juvenile Justice fick nu ett definitivt massmedialt genombrott, med en stabil diskursiv koppling mellan västvärlden och myndighetsövergrepp mot familjer. De utländska incidenterna utmålades som typiska för »den västerländska modellen av Juvenile Justice», medan raden av inhemska fall bevisade att denna nu är på god väg att implementeras även i Ryssland. Ytterst få journalister har kritiskt jämfört statistik eller kontrollerat partsinlagor. Exempelvis har Johan Bäckman uppgett det årliga antalet ingripanden i Finland till tio tusen, vilket vid närmare (finsk) granskning visade sig vara fyra gånger för mycket (Mäkinen 2010). Inte heller nämner man att det föregivet enhetliga »Väst» uppvisar ytterst varierande system för barnskydd, men aldrig med fler omhändertagna barn per capita eller längre omhändertaganden än vad Ryssland uppvisade redan före de kontroversiella reformerna (Rudnicki 2013; Sjmids 2012). Ytterligare en faktor som kunde ha noterats är att Föräldrarörelsen ofta tagit upp fall i utlandet som man sedan omedelbart släppt, förmodligen för att de inte passat lika väl in i den standardiserade berättelsen som andra.

Fungerar gör det dock, för rörelsen växte allt snabbare. I slutet av 2009 anordnade man sin första årliga allryska kongress, ett Föräldraforum med 1500 deltagare, ett antal som två år senare hade tredubblats. Koalitioner upprättades, varav den mest hållbara hittills har varit *Assotsiatsija roditelskich komitet i soobsjtjestv* (ARKS, Associationen för föräldrars kommittéer och föreningar), bildad

2011. Rörelsen hade nu blivit en veritabel magnet inte bara för nya gräsrotsföräldrar, utan även för olika nationalistiska grupper som tidigare engagerat sig mer i kampen mot omoralisk konst eller islam än i familjepolitik. Andra nytillskott kom från helt avvikande ideologiska håll, exempelvis några grupper med stark anknytning till Udaltsovs parti Vänsterfronten, och även om rörelsens majoritet fortfarande är konservativt ortodox och/eller prosovjetisk så har undantag från regeln blivit allt vanligare.

Rörelsen lyckades också inkludera sin hjärtefråga i det gängse batteriet av politiskt korrekta slagord. Offentliga fördömanden av »den västerländska modellen av Juvenile Justice» blev nu ett bekvämt sätt för politiker och tunga aktörer inom civilsamhället att visa sin omsorg om fosterlandet och familjen. Under år 2010 gjordes sådana avståndstaganden av Kommunistpartiet, den ortodoxa kyrkan,¹¹ Astachov och, inte minst, Jelena Mizulina, ordförande i Dumans kommitté för familjefrågor.

Mizulinas ställningstagande kan tyckas motsägelsefullt eftersom hon är en av de mest drivande krafterna bakom de reformer som förknippas med Juvenile Justice. Emellertid har begreppet med åren utsatts för en stark inflation och har numer ytterst skiftande betydelser beroende på vem som använder det. Vissa kriminologer och människorättsaktivister avser fortfarande reformeringar av ungdomsstraffväsendet.¹² Föräldrarörelsen, i sin tur, tillämpar begreppet på samtliga legala förändringar som kan tänkas underminera familjens autonomi och föräldrars auktoritet, i synnerhet om de motiveras av någon form av internationell överenskommelse. Politiskt etablerade aktörer, slutligen, förefaller avsiktligt tillämpa en mycket vag tolkning för att undvika folkstormar medan man i skymundan fortsätter reformarbetet.

Kontroversen trappas upp: lagen om socialt patronat

Denna betydelseinflation har framför allt blivit ett problem för Mizulina. Knappt två år efter sitt avståndstagande lade hon fram

11. Den ryskortodoxa kyrkan gjorde ett slutgiltigt uttalande om Juvenile Justice först i februari 2013 (tillgängligt på www.patriarchia.ru/db/text/2774805.html, senast besökt 15 augusti 2014), men dess biskopsmöte formulerade redan 2010 en preliminär bedömning med ungefär samma ordalydelse.

12. »Vi jobbar fortfarande med Juvenile Justice fast begreppet har blivit politiskt omöjligt», sa en engagerad kriminolog som jag träffade i oktober 2012. »Men vi vill ju införa villkorliga straff och övervakning även för vuxna, så vi har bara släppt ordet *juvenalnaja*, så får vi jobba ifred».

lagförslaget »Om socialt patronat».¹³ Förslaget stärker de barnavårdande myndigheternas befogenheter och introducerar ett system för »socialt-pedagogiskt och medicinskt-psykologiskt stöd». Mizulina såg uppenbarligen inte själv denna modell som västerländsk, men det gjorde Föräldrarörelsen som omedelbart anklagade henne för att nu slutgiltigt implementera Juvenile Justice i sin värsta form. Även om denna stödform ska vara frivillig så kan lagen användas för att legitimera tvångsingripanden, och kritikerna framhäver också att lagförslaget inte innefattar någon budget för monetära hjälpinsatser, vilket är vad familjer i kris oftast behöver. Detta anses bevisa att myndigheterna är mindre intresserade av reellt sårbara familjer än av att utveckla ett effektivt övervakningssystem.

Lagförslaget lades fram i mars 2012 och möttes under våren och sommaren med demonstrationer över hela landet. Några manifestationer i Moskva drog flera tusen deltagare, och man samlade också in 140 000 namnunderskrifter som under stort medieuppbåd lämnades in till Kreml samma sommar. Nya organisationer sällade sig till rörelsen, av vilka de mest betydande är *Profsojuz grazjdan Rossii* (Fackföreningen för ryska medborgare), ledd av ekonomen Nikolaj Starikov (också känd som nationalistisk populärhistoriker, se Nistad 2011), och *Sut vremeni* (Tidens essens), en massrörelse skapad och anförd av Sergej Kurginjan, känd politisk analytiker och teaterregissör. Dess huvudprojektet »SSSR 2.0» avser att återupprätta Sovjetunionen (minus dess dåliga sidor), men rörelsen är mest känd för att vintern 2012 ha organiserat demonstrationerna till stöd för Putin vid Poklonnaja Gora.¹⁴

Trots uppbådet passerade lagförslaget en första läsning i Duman i slutet av september, och bara en knapp vecka efteråt rapporterade pressen om ännu ett finskt ingripande, denna gång mot Natalia Zavgorodnaja. Fallets olika turer följdes i detalj under

13. Lag nummer 42197-6 heter egentligen »Om förändringar i specifika legislativa akter av Ryska Federationen gällande frågor om realiserandet av socialt patronat och verksamheten för välfärd och omhändertagande av barn».

14. Dessa två organisationers status som »gräsrötter» kan ifrågasättas om man ser till deras ledares professionalitet och starka politiska förankringar. Kurginjan har ett förflutet som rådgivare i Kreml och är initiativtagare till tankesmedjan Anti-Orangea kommittén, där även Starikov ingår. Starikov är även medlem av Aleksandr Prochanovs tankesmedja Isborsk Club. Enligt sina respektive pressekreterare i S:t Petersburg drivs dock båda organisationerna av frivilliga krafter och saknar extern finansiering (personlig uppgift i oktober 2012). De återfinns heller inte i Justitiedepartementets register över icke-statliga organisationer.

månaderna som kom, med starkt engagemang från Astachov och utrikesministern Sergej Lavrov, och med hjälp av Föräldrarörelsens debattörer accepterade pressen okritiskt att finsk lagstiftning motsvarande det ryska lagförslaget om socialt patronat orsakat detta och andra rättsövergrepp. Samtidigt manade rörelsen till bojkott av finska företag och påbörjade sin serie av protester mot JuJu utanför utländska beskickningar, och mitt i denna nationalistiska yra steg slutligen Robert Rantala fram för att förpassa sitt finska pass till en vattenpöl.

Lagen om socialt patronat lades tillfälligt på is, och dess fortsatta öde föreföll än mer osäkert när Putin själv på en föräldrakongress i februari 2013 gjorde ett uppmärksammat och oannonserat gästframträdande där han garanterade att »folkets uppfattning ska beaktas» i dess fortsatta behandling.¹⁵ Till dags dato har förslaget inte tagits upp igen i Duman, men föräldraaktivisterna ser med oro på hur liknande reformer börjar diskuteras regionalt och hur andra lagförslag förbereds med ungefär samma sakinhåll. Vissa debattörer ställer sig också frågande till de egentliga motiven bakom ett par skenbara triumfer under 2013: förbuden mot adoptioner till USA och länder som legaliserat homosexuella partnerskap, och förbudet mot homosexuell propaganda. Det förra initierades av Jekaterina Lachova och de två senare av Mizulina, båda gamla arvfienner till rörelsen på grund av tidigare engagemang i olika projekt relaterade till Juvenile Justice. Trots att man länge kämpat för dessa förbud, så ser skeptikerna dem som ett slags mutor från lagstiftare som vill försäkra den allmänna opinionen om sin politiska välvilja samtidigt som de i smyg fortsätter implementeringen av JuJu (Rjabitjenko 2013a).

Även om jag generellt är skeptisk till kremlologiska försök att utröna den innersta maktens intentioner så förefaller denna tolkning rimlig, dock med förbehållet att mutan kanske inte gäller folket och Föräldrarörelsen så mycket som Putin själv. Trots sitt framträdande på föräldrakongressen har han aldrig förefallit särskilt intresserad av JuJu som sakfråga, vilken istället mest drivs av kvinnliga politiker i statsapparatusens sektorer för »mjuka» frågor. Han har däremot allt att vinna på de nationalistiska sentiment som kontroversen uppväcker, och rimligt är att Mizulina och Lachova, om de nu absolut vill genomföra de impopulära reformerna, har fått betala med patriotiska triumfer i andra frågor.

15. En översättning till engelska av Vladimir Putins tal på kongressen finns tillgängligt på <http://eng.kremlin.ru/news/4973>, senast besökt 15 augusti 2014.

Slutsatser

Det vore däremot inte korrekt att se Föräldrarörelsens inbjudan till Robert Rantala som ett uttryck för politisk anpassning, trots att svartmålningarna av Väst och Finland tveklöst spelade stor roll för genomslaget för motståndet mot Juvenile Justice. Tvärtom har rörelsen växt fram ur en moralkonservativ opposition som redan under det liberala 1990-talet fördömde både västvärlden och statsapparaten. Moralisk integritet och autentisk ryskhet har därför från början implicerat en kritisk attityd till överheten, utöver ett avvisande av västerländska frestelser i form av sexuell njutning eller pengar. I jämförelse med den västunderstödda NGO-sektorn gavs dock statsapparen länge en relativt passiv roll som ännu en post på den globala konspirationens avlöningslista. När JuJu togs upp på agendan år 2006 kom dock tyngdpunkten gradvis att förskjutas från supranationella organisationer och transnationella avtal till nationell lagstiftning och den egna statsapparaten.

Detta ökade fokus på staten sammanföll med en större våg av gräströtsprotester mot maktmissbruk och korruption, och min uppfattning är att motståndet mot JuJu blev attraktivt för en konservativ mittfåra som drevs av socialt engagemang utan att därför vilja förknippas med den liberala oppositionen eller med våldsbénägen nationalistisk extremism. Medan kritiken mot överheten signalerade omtanke och ett socialt ansvar mot andra medborgare, visade man samtidigt med sin patriotism och förläggandet av ansvar till västvärlden ett socialt ansvar mot själva samhällsbygget. Man klargjorde tydligt att man inte ville radera några fundament, och att felen i egenskap av utländska påhitt inte var ofrånkomliga element av systemet utan något som kan repareras. Samma sinne för socialt ansvar och moralisk integritet återkommer också i rörelsens ideal om organisation och arbetsformer, med betoningen på egalitarianism och avvisandet av ekonomiska och politiska beroendeförhållanden.

När barnskyddet blev löpsedelsstoff från år 2010 lyckades Föräldrarörelsen därför på ett övertygande sätt positionera sig som en folkets representant mot maktmissbrukande myndigheter, samtidigt som dess kompromisslösa västfientlighet garanterade en vilja till social stabilitet och lojalitet mot regimens övergripande mål. Denna kombination gör att rörelsen kan samla enskilda och kollektiva aktörer med skilda prioriteringar: vissa bryr sig mer om de sociala myndigheterna än om det västerländska hotet, medan

andras omsorg för familj och barn tycks något påklistrad jämfört med deras nationalistiska iver.

Frågan är om denna popularitet också innebär reellt politiskt inflytande. Systemkritiken till trots är Föräldrarörelsen en respektabel medlem i det patriotiska civilsamhälle som Putin efterlyst. Den och dess föregångare drev en ortodox moralkonservativ linje under flera år innan Kreml anammade samma tankegoods och förvandlade det till en nationell idé, och denna moraliska legitimitet torde vara svår för myndigheterna att ignorera. Även om rörelsen stöder Putins princip om att civilsamhället bör arbeta för gemensamma nationella mål så betyder detta heller inte en passiv tillvaro som maktens marionett. Som påpekats av bland annat Henderson (2011) så är makten inte en monolit med enhetliga intressen, utan strävar åt många olika håll både regionalt och på olika nivåer i statsapparatusens vindlingar. Den högsta federala ledningen prioriterar geopolitik och stora ekonomiska frågor, medan exempelvis socialpolitik drivs på lägre nivåer och ute i regionerna, och där finns utrymme för förhandling mellan statsadministratörer och civila aktörer. Ett nationellt mål som »familjens väl» kan tolkas på många sätt; för en del innebär det stärkta statliga hjälpinsatser för socialt utsatta barn och familjer, för andra ett starkt skydd mot statlig intervention i familjers privata liv. Ett visst manövertrymme har alltså den civila sektorn om den håller sig till spelreglerna, och Föräldrarörelsen har också lyckats skapa debatt och förhålla flera impopulära åtgärder.

I andra avseenden förhindrar dock dess nationalistiska och myndighetskritiska ideologi reellt politiskt inflytande. För det första försvårar principen om autonomi och okorrumpbarhet en nära dialog med myndigheterna. Detta dilemma har aldrig ignorerats inom rörelsen och har under det sista året debatterats allt mer intensivt. Eventuellt kan rörelsen så småningom komma att splittras i en politiskt pragmatisk respektive en »gräsrotspuristisk» del, även om detta är lite för tidigt att avgöra ännu.

De delar av rörelsen som i så fall väljer samarbete blir tvungna att konfrontera ännu ett problem orsakat av deras egen ideologi: om inhemska samhällsproblem alltid skylls på utländskt inflytande så är det svårt att realistiskt analysera sakernas tillstånd och, därmed, att utarbeta genomförbara lösningar. Rörelsens handlingsutrymme begränsas därmed till att protestera och blockera, medan det faller på politikerna att utarbeta nya alternativ som, i sin tur, riskerar att blockeras. Statliga förvaltningar förhindras därför att prova ut nya system som kanske skulle kunna fungera

på lång sikt – vissa aspekter av JuJu, som villkorliga straff och ungdomsdomstolar, har ju exempelvis visat sig fungera som lokala pilotprojekt. Dessa myndigheter får heller ingen chans att förbättra sitt dåliga rykte (om de nu skulle vilja det), och allt förblir som förut.

Detta går i slutänden ut över de socialt utsatta barn och familjer som reformerna avser att hjälpa. För landets högsta ledning verkar dock inte den uppkomna återvändsgränsen spela någon större roll. Även om den tveklöst skulle tjäna på en förbättrad omsorg för de socialt utsatta, så vilar dess legitimitet framför allt på hur tillfredsställd befolkningssmajoriteten är med sina livsvillkor. Det är också denna majoritets intressen, de »normala» familjerna, som Föräldrarörelsen försvarar, medan de svaga i dess retorik närmast framstår som ett parasiterande särintresse. Och om ett lojalt och patriotiskt civilsamhälle och en marginaliserad minoritet upplevs ha kolliderande intressen, så lär makten stödja det förra. Trots allt ställer inte barnhemsbarn till med orangea revolutioner.

Referenser

- Asplund, Johan (1979) *Teorier om framtiden*. Stockholm: Liber förlag.
- Attwood, Lynne (1990) *The New Soviet Man and Woman: Sex-Role Socialization in the USSR*. Bloomington: Indiana University Press.
- Bekman, Iochann (2010) Juvenalnaja justitsija: put k fasjizmu. Anförande på presskonferens på Interfaks, Moskva 1 juni. Tillgänglig på http://ruskline.ru/analitika/2010/06/23/yuvenalnaya_yusticiya_put_k_fashizmu/. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Berezina, Jelena (2010) Esli doma net apelsinov i begajut tarakany u vas mogut otobrat rebenka. *Moskovskij komsomolets* 4 maj.
- Brown, Janet (2001) Parental Resistance to Child Rights: The case of Jamaica. *Development* 44 (2): 28–34.
- Case, Mary Anne (2012) After Gender The Destruction of Man? The Vatican's Nightmare Vision of the »Gender Agenda« for Law. *Pace Law Review* 3 (3): 802–818.
- Chebankova, Elena A. (2013) *Civil Society in Putin's Russia*. London: Routledge.
- CIDA (Canadian International Development Agency) (2009) Juvenile Justice in Russia: Models, Design, and the Road Ahead. Tillgänglig på www.iicrd.org/system/files/Juvenile%20Justice%20Models%20Part%20I.pdf. Senast besökt 15 augusti 2014.

- Federman, Adam (2014) How US Evangelicals Fueled the Rise of Russia's 'Pro-Family' Right. Tillgänglig på www.thenation.com/article/177823/how-us-evangelicals-fueled-rise-russias-pro-family-right. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Fefelov, Andrej (2013) ...Tjto na nas dvizjetsja. *Zavtra* 9 maj.
- Finjakina, Irina (2011) Ruki protj ot Tjirikovoj i ot vsech nas. *Moskovskij Komsomolets* 1 mars.
- Harris-Short, Sonia (2003) International Human Rights Law: Imperialist, Inept and Ineffective? *Human Rights Quarterly* 25 (1): 130–181.
- Hemment, Julie D. (2004) The Riddle of the Third Sector: Civil Society, Western Aid and NGOs in Russia. *Anthropological Quarterly* 77 (2): 215–241.
- Henderson, Sara L. (2011) Civil Society in Russia: State-Society Relations in the Post-Yeltsin Era. *Problems of Post-Communism* 58 (3):11–27.
- Jacobsson, Kerstin & Steven Saxonberg (2013) *Beyond NGO-ization: The Development of Social Movements in Central and Eastern Europe*. Farnham: Ashgate.
- Komarnitskij, A.V. (2010) *Osnovy juvenalnoj justitsii*. Saint Petersburg: IVE-SEiP.
- Kon, Igor (1999) »Sexuality and politics in Russia, 1700-2000» i Eder, F.H., Hall, L. & Hekma, G. (red.) *Sexual Cultures in Europe: National Histories*. Manchester: Manchester University Press, 197–218.
- Kovalenko, Natalia (2012) Finland's Strange Policy Towards Children. *Voice of Russia* 30 september.
- Medvedeva, Irina & Tatiana Sjisjova (2001) Zapach sery. Tillgänglig på <http://www.pravoslavie.ru/jurnal/1332.htm>. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Medvedeva, Irina & Tatiana Sjisjova (2006a) Trojanskiy kon juvenalnoj justitsii. Tillgänglig på <http://www.pravoslavie.ru/jurnal/061026200349.htm>. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Medvedeva, Irina & Tatiana Sjisjova (2006b) Trojanskiy kon juvenalnoj justitsii 2. Tillgänglig på <http://www.pravoslavie.ru/jurnal/061027111945.htm>. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Medvedeva, Irina & Tatiana Sjisjova (2006c) Trojanskiy kon juvenalnoj justitsii 3. Tillgänglig på <http://www.pravoslavie.ru/jurnal/061030103513.htm>. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Morn, Becca (2013) Homophobia Inc. and America's Newest Export. Tillgänglig på <http://americablog.com/2013/10/homophobia-inc-americas-newest-export-hate-part-1-3.html>. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Mäkinen, Esa (2010) Johan Bäckman: The Russian Media's Favourite Finn. *Helsingin Sanomat* 5 december.
- Nistad, Bjørn Ditlef (2011) Nikolaj Starikov, en populär historiker i dagens Russland. *Nordisk Østforum* 24 (1): 53–74.
- Ortmann, Stefanie & John Heathershaw (2012) Conspiracy Theories in the Post-Soviet Space. *Russian Review* 71 (4): 551–564.
- Pavlova, Larisa (2010) Pravovye aspekty juvenalnych technologij. Anförande på Allryska Föräldraforumet, Moskva 22 december. Tillgänglig på <http://>

- ruskline.ru/analitika/2010/12/27/pravovye_aspekty_yuvenalnyh_tehnologij/. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Piter.tv (2012) Robert Rantala porval svoj pasport pered finskim konsulstvom. *Piter.tv* 24 oktober. Tillgänglig på http://piter.tv/event/Robert_Rantala_porval_sv/. Senast besökt 22 augusti 2014.
- Rjabitjenko, Ljudmila (2013a) Glavnoe oruzhie – pli! Bravo, Gosdep! Tillgänglig på http://ruskline.ru/analitika/2013/01/03/glavnoe_oruzhie_pli_bravo_gosdep. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Rjabitjenko, Ljudmila (2013b) Sodom ozjestotjenno kroit mir pod sebja. Tillgänglig på http://ruskline.ru/news_rl/2013/06/22/sodom_ozhestochyonno_kroit_mir_pod_sebja. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Rivkin-Fish, Michele (2010) Pronatalism, Gender Politics, and the Renewal of Family Support in Russia: Toward a Feminist Anthropology of »Maternity Capital«. *Slavic Review* 69 (3): 701–724.
- Rotkirch, Anna, Anna Temkina & Elena Zdravomyslova (2007) Who Helps the Degraded Housewife? Comments on Vladimir Putin's Demographic Speech. *European Journal of Women's Studies*, 14 (4): 349–67.
- Rudnicki, Ann A. (2013) The Development of Russia's Child Protection and Welfare System. *Demokratizatsiya* 21 (1): 29–44.
- Schabas, William A. (1996) Reservations to the Convention of the Rights of the Child. *Human Rights Quarterly* 18 (2): 472–491.
- Sjisjova, Tatjana. 2006. Deti v zakone. Tillgänglig på http://ruskline.ru/monitoring_smi/2006/04/04/deti_v_zakone/. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Sjmidt, Viktorija (2012) Kak zasjtjisjtjat detej. Tillgänglig på <http://polit.ru/article/2012/10/26/children/>. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Smoljanikova, Tatiana (2010) Vospitanie s pristrastiem. *Rossijskaja gazeta* 3 juni.
- Stuvøy, Kirsti (2011) Sosial kapital og mobiliseringen mot vold mot kvinner i Nordvest-Russland. *Nordisk Østforum* 25 (1): 7–28.
- Terechov, Dmitrij (2007) Vstretajte – juvenalnaja justitsija! Tillgänglig på http://ruskline.ru/analitika/2007/07/03/vstrechajte_-_yuvenal_naya_yusticiya. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Tsvetkova, Roza (2013) Every Orphan is Unique. Interview with Boris Althuler. Tillgänglig på <http://poundpuplegacy.org/node/54433>. Senast besökt 15 augusti 2014.
- Zimbovskij, Aleksandr (2010) Karatelnaja opeka. Lapiny, Pchelintsev, Dmitrieva, kto sledujusjtij? Hemsidan för *Komitet za grazhdanskije prava* 3 juni. Tillgänglig på <http://www.zagr.org/671.html>. Senast besökt 15 augusti 2014.